

Лицар забутих замків

Лариса МАРЧУК
(Львів)

64

«Учені-археологи розкопали гробницю фараона. Відкрили її, щоб пересвідчитись у достовірності знахідки. Побачили мумію, яка, почувши незнайому мову, піднялася й запитала: «Панове, а ви звідки?» – «З України», – відповіли археологи. – «То передайте мої вітання Возницькому. Можете працювати, я спокійна за своє тіло», – сказала мумія і знову вляглася». Цей відомий серед музейників анекдот засвідчує, якої високої довіри й шани її Величності Історії удостоєний Герой України 85-річний Борис Возницький. Він створив «Золоте кільце України» – відродив національні замки, фортеці, палаци та зберіг десятки тисяч скарбів мистецтва на українських теренах. Перед ним шанобливо скидають капелюхи знані історики, вчені, дослідники, мистецтвознавці багатьох країн. У Львові його навіть зупиняють на вулицях перехожі й дякують за збережені та відновлені національні пам'ятки.

Борис Григорович ВОЗНИЦЬКИЙ народився 16 квітня 1926 року в селі Ульбарів під Дубно на Волині. Навчався у Рівненському будівельному училищі. Протягом семи років служив у лавах Радянської армії. Закінчив Львівське училище прикладного мистецтва й Ленінградський інститут живопису, скульптури та архітектури імені І. Рєпіна Академії мистецтв. У 1960 році – заступник директора музею Українського мистецтва у Львові, який через рік об'єднали з картинною галереєю і призначили Бориса Возницького директором. У 1975 році за його ініціативи було відкрито Олеський замок, у 1988-му він узявся за реставрацію Золочівського замку, а загалом відкрив 16 музеїв. Серед них: Музей-садиба Маркіяна Шашкевича у селі Підлісся, каплиця Боїмів, Музей давньої української книги, Музей «Русалка Дністрова», Музей найдавніших пам'яток Львова, Музей «Львівська барокова скульптура XVII століття. Творчість Й. Пінзеля», Музей-майстерня Теодозії Бриж, Музей модерної скульптури Михайла Дзіндри, Музей гетьмана Івана Гигівського, Музей східних культур, Музей інтер'єрів Золочівського замку.

Організатор багатьох наукових виставок та автор цікавих книжок.

Борис Григорович Возницький нагороджений Золотою Зіркою Героя України, орденом «За заслуги», Хрестом Івана Мазепи, найвищою відзнакою Польщі – орденом Командора.

Він – президент Українського національного комітету Міжнародної ради музеїв (ICOM), доктор *Honoris Causae* Вищої педагогічної академії у Кракові та Варшавської академії мистецтв, член-кореспондент Академії мистецтв України, лауреат премій імені Т. Г. Шевченка та Яна Кохановського, заслужений працівник культури України й Польщі, голова ради директорів музеїв Львова, президент Фонду відродження Підгорецького замку й Товариства прихильників Золочівського замку.

Любов і час

Це втаємничені теми Бориса Возницького, які відомі лише найближчому й відданому справі його оточенню. Він є малооговірним чоловіком. У Львові про нього склали чимало легенд і захопливих містичних історій, про які він і не здогадується. Бо завжди трудиться на музейній ниві, яку копає день у день уже 60 років, із яких 50 є директором Львівської національної галереї мистецтв. У його кабінеті навіть стоїть лопата, яку подарували співробітники ї, як годиться, на цьому подарунку вигравірували напис: «Цим інструментом Борисові Возницькому Міністр охорони здоров'я Князевич забороняє працювати». Попри те з лопатою на об'єктах його можна зустріти і сьогодні. Він часто й залюбки працював штукатуром, малярем, укладав паркет чи плитку на музейних об'єктах. Потім сам оформлював інтер'єри виставкових залів, музеїв, замків. У Львові в розкішному палаці Потоцького директор розмістив твори західноєвропейського мистецтва, які десятиліттями зберігались у фондах картинної галереї. Сьогодні цей палац із дорогим зібранням називають українським Лувром.

Коли я попросила ювіляра попозувати для ювілейного фотопортрета, то Борис Григорович зупинився біля картини «Хронос обеззброює Амура» (живописне полотно невідомого італійського художника XVI століття). Він його обрав для оформлення інтер'єру камінної зали палацу Потоцьких.

– Яка філософія цього полотна? – запитала у ювіляра.

– Тут зображений Хронос – міфічний бог часу, який забирає стріли з лука Амура, поряд стоїть богиня любові Венера. А це означає, що любов швидкоплинна. Та я зробив би невелике уточнення. Це пристрасть швидкоплинна, а любов – вічна, бо вона рухає Світом.

Борис Григорович був одружений один раз. Розповідають, що дружина швидко пішла від ньо-

го через те, що він їй видався дуже мовчазним. Борис Григорович має доньку, двох онуків і двох правнуків.

Любов вічна, а музейні пам'ятки й коштовності – тлінні, тлінні навіть величні замки, міцні фортеці, розкішні палаци, якими так пишались і за які проливалася кров шляхта. За тим, що все минає, Борис Возницький жалю не має, бо знає таємницю повернення Хроноса. Він із ним дружить: шанує кожний день, бо цей безцінний дар допомагає йому відроджувати те, що Хронос уже викинув на смітник. Таємниця таких взаємин відома тільки Богу і Возницькому, а вони не з балакучих. Колеги переконані, що Борис Григорович – улюбленець долі, має ангела-хранителя, який сприяє йому в усіх його планах, часом досить авантюрих. Адже збирає скарби не для себе, а для музеїв. Він є аскетом. Не п'є, не палить, дуже мало їсть і спить. Постійно працює, не ходить у відпустки, зате часто буває у відрядженнях. На своїх «жигулях» їздить на роботу до музейних об'єктів – замків, палаців. До того ж він – бідвий, полюбляє швидкість до 120 км. Протягом дня встигає чимало: вранці як директор вирішує справи у мистецькій галереї, потім сідає за кермо й їде за 70 км у Золочівський замок, згодом – у Підгорецький, а ввечері вирушає потягом до Києва. Його перебування у столиці – це участь у нарадах, виставках, зустрічах, а ввечері знову поїздом повертається до Львова. І вже вранці від залізничного вокзалу на трамваї приїздить до галереї і працює в кабінеті, наче й не було цих довгих переїздів. Такий ритм життя 85-річного Бориса Григоровича Возницького.

Лососева ікра з українських коралів

У Західній Україні збереглося дуже багато давніх храмів. А це тому, що за радянських часів, особливо у 60–70-ті роки, місцеві дослідники, історики, музейні працівники вміли шукати нові форми й нові методи їх пристосування. В когорті цих відважних та кмітливих був і Борис Возницький.

– Добре пам'ятаю експедиції музейників по селах, містах, де ми знаходили багато сакральних скарбів – ікони, стародруки, церковні атрибути, скульптури. Тоді у храмах влаштували склади, комори, –

розповідає Борис Возницький. – Усі знахідки ми звозили до музейних фондів у Львові. Скарбів назбирали чимало. І треба було шукати місце, де їх зберігати. Вирішили робити це в храмах, яким уже загрожувало знищення. У деяких церквах відкривали музеї релігії, фотомузеї. Тож Львівська картинна галерея закріпила за собою Бенедиктинський монастир, храм кларисок на Личаківській вулиці, церкви в Підгірцях, Олеському, де ми облаштували фонди, а в Онуфріївській церкві відкрили музей Івана Федоровича (Федорова),

у храмі Івана Хрестителя – Музей найдавніших пам'яток Львова. І вже у 90-х роках усі ці храми віддали релігійним громадам. У такий спосіб було збережено прекрасні пам'ятки архітектури.

Борис Возницький за радянських часів був офіційним експертом Міністерства культури СРСР на західних теренах. За ним часто присилали літак і доправляли його до митниці, де потребували порад фахового експерта-мистецтвознавця. Не раз, зустрічаючись із митниками, він читав їм лекції, навчав

розпізнавати й не випускати за кордон навіть кахлі, які мали мистецьку цінність, бо їх було знято зі старих печей, що розташовувалися у приміщеннях – пам'ятках архітектури. У той час така піч дорівнювала вартості радянських «жигулів».

– Там же, на митниці, я був свідком, коли затримали вагон з великою кількістю опломбованих заводським методом консервних банок з ікрою, в які було заховано намистинки коралів, – пригадує Борис Григорович. – Я знав, що нашими

селами ходять усілякі шукачі та за безцінь скуповують у селян коралі з дукатами – прикраси, які були окрасою національного строю кожної дівчини чи жінки. Я почав думати, як цьому перешкодити силою закону.

Тоді Борис Возницький на правах експерта, а також за допомогою впливових знайомих наполіг, щоб коралі внесли до списку напівкоштовного каміння, що не підлягало вивезенню за кордон. Завдяки йому чимало затриманих на кордоні мистецьких цінностей залишилося у львівських музеях.

66

Античні скульптури та єгипетські мумії

Слава захисника національних скарбів остаточно закріпилася за Борисом Возницьким у середині 80-х. Тоді у Львові помер знаний колекціонер О., який, прибувши сюди 1947 року, зібрав на галицьких теренах 3 тисячі унікальних екземплярів фарфору, фаянсу, меблів, картин, стародруків, годинників – чого тільки в нього не було! І все багатство у своєму заповіті відписав одному з музеїв у Росії. Цей факт так схвилював Бориса Возницького, що він повідомив про нього журналістів. Представники свідомої, суспільно активної громадськості забили на сполох. Адже заповіт можна оскаржити. Авторитетна, тоді ще всесоюзна радянська комісія, вивчаючи зібрання скарбів львів'янина О., виявила серед його колекції мистецькі цінності, які були в розшуку як викрадені з двох українських музеїв. Це стало приводом для оскарження заповіту, після чого скандальна й дорога колекція перейшла до Львівської національної галереї мистецтв, де зберігається й експонується понині.

– А що ви маєте у своїй приватній колекції? – запитує Бориса Возницького.

– Коли у Львові сто років тому створювали картинну галерею, магістрат прийняв етичний кодекс музейника, який не дозволяв будь-якого приватного колекціонування, щоб власне не переважило громадського. Я свій вибір зробив давно. Тому жодних колекцій удома не маю.

Азарт і пристрасть у пошуках скарбів – погані помічники, вважає Борис Возницький. Його життєвий досвід свідчить: коли чогось прагнеш, треба відпустити мрію від себе і покласти на вищу силу, яка обов'язково приведе тебе в потрібний час у потрібне місце. Так нещодавно було відкрито сенсаційну знахідку поблизу міста Новий Розділ. На фасаді занедбаного санаторію (його вже ма-

ли продати) Бориса Возницького зацікавили скульптури. Він попросив у сторожа драбину, сам піднявся нею і не повірив побаченому. Це скульптури античного періоду I–IV століть до нашої ери! Швидко на своїх «жигулях» повернувся до Львова і знайшов документальне підтвердження в архівах: власник цього палацу 1884 року мандрував Азією, був у Туреччині й звідти до Галичини привіз римські статуї, якими й прикрасив палац. Одержавши дозвіл відповідних державних установ, Борис Григорович доставив античні скульптури до картинної галереї.

Чимало поширених серед музейників містичних історій, анекдотів про те, як Борис Возницький добуває скарби, як мило спілкується з привидами замків, як шанує мумії, мають реальне підґрунтя. Наприклад, нещодавно його запросили до Києво-Печерської лаври, щоб оглянув два саркофаги з невідомими муміями, та порадив, що з ними робити. Це були мумії людини й крокодила. Шукач скарбів виявив великий інтерес до знахідки. Він тут же вирішив їх узяти до експозиції східного мистецтва, яка є у Китайському палаці на території Золочівського замку. Борис Григорович переконав усіх, що відреставрує саркофаги і знайде муміям порядне товариство серед давніх знахідок культури Сходу. Він привіз мумії у Золочівський замок, чим налякав своїх співробітниць, котрі, кажуть, десятою дорогою обходять місце, де стоять саркофаги. Зате він уже має домовленість із фахівцями у Кракові про реставрацію саркофагів, щоб можна було експонувати мумії.

Дати 9 **квітня**
2011

9 квітня виповнюється 90 років від дня заснування в Ялті Будинку-музею А. П. Чехова

14 вересня 1898-го письменник приїхав до Криму й невдовзі купив ділянку землі за два кілометри від набережної, в татарському селі Аутке (нині передмістя Ялти).

Ялтинський будинок спорудили на гроші від контракту з фірмою Маркса на право видання творів письменника та право на майбутні твори, укладеного в січні 1899 року. Антон Павлович власноруч заклад сад. Рослини, посаджені за життя письменника, а також відновлені посадки вважаються меморіальними. 29 серпня того ж року Чехов остаточно переселився у власний будинок у Ялті, побудований за проектом Л. М. Шаповалова. І тут прожив із 1899 по 1904 рік, написав п'єси «Три сестри», «Вишневі сад», оповідання «Дама с собачкой», «Невеста», «На святках», повість «В овраге»...

Будинок було відкрито для відвідування в перший же рік після його смерті. Відразу після закінчення громадянської війни в Криму, навесні 1921 року, Ялтинський Військово-революційний комітет прийняв рішення зберегти будинок, а сестрі Чехова Марії Павлівні видав охоронну грамоту, доручивши очолити роботу з організації музею. До останнього дня свого життя (15 травня 1957 року), протягом 36 років, вона була директором музею.

У будинку збереглися їдальня, спальня та кабінет письменника в тому вигляді, як вони були за його життя. Нині Будинок-музей А. П. Чехова перебуває в підпорядкуванні Міністерства культури Автономної Республіки Крим.

О. К.

Мисливці за привидами

Після того, як з ініціативи Бориса Возницького відреставрували й відкрили 1975 року Олеський замок, він узявся за відновлення замку в Золочеві. Тут були руїни, а те, що залишилось, у радянський період слугувало тюремними казематами. Звісно, шлейф кривавих тортур, смертей у замку дав підстави місцевому люду вважати його згубним місцем. Возницького намагалися переконати, що фортеця – неперспективний об'єкт для туристів. Але він зробив проект реставрації і відкрив 22 виставкові зали. Сьогодні цей дивовижний замок відвідує щороку майже 100 тисяч туристів.

– Рік у рік дедалі більше часу йде на відновлення замків, палаців, – за-

уважає Борис Григорович. – Якщо Олеський замок відреставрували за 5 років, то Золочівський – за 24, реставрація Підгорецького триває вже 12 років, і це тільки початок. Довго відвойовували в бюрократичних баталіях палац Потоцького, потім 5 років реставрували, і це тоді, як він не був зруйнований, бо постійно діяв як Палац урочистих подій.

Олеському замку пощастило найбільше, адже тут народився герой Європи, який врятував її від турецької навали, король Речі Посполитої Ян Собеський, тож польська влада турбувалася про стан будівлі.

– Саме сюди, до родинного маєтку своїх батьків, до речі, українців, приїхала Теофілія Данилович народжувати сина – Яна Собеського. Але чи не найбільшу цікавість серед туристів викликає постійна «прописка» привидів у замках. Щоб гостям було легше орієнтуватися, ми невдовзі видамо путівник з інформацією про наших привидів, я вже одержав від них згоду, – посміхається Борис Григорович.

Кожен із цих архітектурних об'єктів, відкритих за ініціативи Бориса Возницького, має свою легенду та свого привида – покровителя з потойбічного світу. Біля Олеського замку можна бачити привид шляхтича Адама, який у розпачі через незгоду віддати за нього кохану Марціану Данилович публічно вчинив самогубство. Його поховали не на кладовищі, а в парку. Часто привид Адама блукає місячними ночами під мурами замку. Поруч, у монастирі капучинів, який є фондом барокової скульптури, мешкає привид монаха. Коли сторожа п'є каву, він приходить насолодитися її запахом. У Підгорецькому замку, де

тривають реставраційні роботи, живе привид Білої пані. Колись її, бідолашну, замурував у стіні ревнивий чоловік-розпусник, який влаштовував банкети в замку (його в Європі називали галицьким Версалем). Тепер Біла пані щоночі зі свічкою ходить просторими покоями і тяжко зітхає.

– Чутки про наші привиди поширилися вже за океан. З Лос-Анджелеса приїжджала знімальна група тележурналістів і дослідників паранормальних явищ. Ці мисливці за привидами з метою їх вивчення порозставляли в замках різну техніку. Поважні дослідники за допомогою електронної апаратури дали високу оцінку нашим привидам, – посміхається Борис Возницький. – Однак докладну інформацію про них залишили в таємниці: все покажуть і прокоментують у фільмі. Та я за наших привидів спокійний, вони поводитимуться гостинно й шляхетно.

Найбільше вразив заокеанських «мисливців» Золочівський замок: привидів вони на його території не зафіксували. Коли ж дізналися, що тут була тюрма і відбувалися за радянських часів масові розстріли людей, то знайшли пояснення тим результатам, які показали датчики.

Хоча працівники музею не раз запрошували священиків і освячували замок.

Та злочини безслідно не зникають, з місць, де їх скоєно, утікають навіть не з л о с т и в і привиди...

Дати 29 **КВІТНЯ** 2000

29 квітня 2000 року – у Катерининському палаці Царського Села міністр у справах культури ФРН Міхаель Науман передав в.о. Президента Росії Володимиру Путіну фрагменти інтер'єру справжньої Бурштинової кімнати – унікального витвору мистецтва XVIII століття, яке часто називають «восьмим чудом світу».

До Росії повернулися флорентійська мозаїка «Нюх і дотик», одна з чотирьох, створених у 1787 році на замовлення Катерини II, і бурштиновий комод 1711 року, виготовлений

берлінськими ремісниками як один із центральних елементів умеблення Бурштинової кімнати ще за часів пруського короля Фрідріха I, який і передав російському імператору Петру I цей мистецький шедевр в обмін на 55 російських солдатів-гренадерів.

У 1997 році німецька влада конфіскувала мозаїку у якогось нотаріуса, котрому передав її на тимчасове зберігання німецький офіцер – учасник вивезення Бурштинової кімнати з Царського Села під час Другої світової війни.

Однак на той час уже майже завершилася реставрація «нової» Бурштинової кімнати, розпочата на виконання розпорядження Ради Міністрів РФСР 1979 року. На створення шедевр пошло 6 тонн бурштину, вартість робіт сягнула 11,35 млн. доларів.

31 травня 2003 року у дні святкування 300-річчя Санкт-Петербурга відновлена Бурштинова кімната була відкрита для широкого загалу.

Пошуки середньовічного шедевра тривають.

Ю. Ц.

Пінзель їде в Лувр

Скільки відшукав і до збереження скількох скарбів долучився Борис Возницький, не можуть підрахувати ні він, ні його оточення музейників. У всіх музеях і виставкових залах замків експонується лише 4 відсотки творів мистецтва від загальних 60 тисяч одиниць фондів Львівської національної галереї мистецтв, у філіях якої працює більш як 300 людей. Це велика когорта відданих музейній справі наукових працівників, реставраторів, художників, дослідників, екскурсоводів, а також наглядців, прибиральниць, сторожів, охоронців, робітників.

Уже другий рік у Варшаві триває спільна праця польських та українських реставраторів, які відновлюють два унікальні, найбільші у світі живописні полотна 8 на 8 метрів – це батальні картини Мартіна Альтамоне «Битва під Віднем» та «Битва під Парканами». Вони збергались у валиках в Олеському замку, бо для них не знаходили необхідних за розміром

залів. Нині стіну одного із залів піднімають на три метри, щоб полотна незабаром посіли тут своє місце. Борис Григорович ще в 60-ті роки знайшов їх у Жовківському костелі й доклав багато сил до збереження цього живопису.

Одна з найулюбленіших знахідок Бориса Возницького – дерев'яні скульптури майстра Йогана Пінзеля. Це відкриття вразило й захопило багатьох дослідників світового мистецтва. Борис Григорович зібрав колекцію скульптур Пінзеля та відкрив у Львові його музей, а також написав про митця книжку. До Львова приїжджали фахівці, котрі працюють у відомих світових музеях і на аукціонах, вони захоплювалися високою естетикою й пластикою дерев'яної скульптури Пінзеля. Відтак слава дійшла до Парижа, Йогана Пінзеля і Бориса Возницького запросили до Лувру, де цього року буде виставлено колекцію скульптур галицького Мікельанджело.

